

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОРМОВОЇ ПОВЕДІНКИ У ТЕЛИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ М'ЯСНОЇ ПОРОДИ

В. С. Козир, доктор сільськогосподарських наук;

О. В. Денисюк, кандидат сільськогосподарських наук;

П. Т. Чегорка

Інститут сільського господарства степової зони НААН України

Досліджено особливості поведінки корів української м'ясної породи та їх телят. Визначено залежність росту телиць в ранньому онтогенезі від особливостей поведінки.

Ключові слова: *корова, молодняк, функціональна активність, жива маса.*

За даними Державної служби статистики України виробництво м'яса (у забійній масі) в господарствах усіх категорій за 2012 р. досягло 2209,6 тис. т, в тому числі яловичина і телятина – 388,5 тис. т, що становить 17,6 %, в той час як у загальносвітовому виробництві цей показник дорівнює 25 % [1].

У нашій державі достатньо племінних, виробничих, кормових та трудових ресурсів для забезпечення населення високоякісним м'ясом власного виробництва, в тому числі і яловичиною, але через економічні, технологічні та кадрові чинники спостерігається відставання у споживанні цього продукту від розвинутих країн світу. Так, останніми роками у загальній кількості м'яса, що в середньому припадає на кожного українця (42–50 кг, при раціонній нормі 90 кг), яловичина становить 22–28 %, або 11–12 кг, що у 4–6 разів менше порівняно в США та Аргентиною і в 1,5–1,6 раза – з країнами ЄС та Росією [2].

На сьогодні в Україні головним шляхом підвищення м'ясної продуктивності худоби та якості яловичини є інтенсифікація тваринництва в тому числі й за рахунок індивідуальних особливостей поведінки тварин як технологічної складової.

Дослідники, хоча й умовно, виділяють наступні складові поведінки тварин: популяційні взаємовідносини у парі «корова-теля»; стадна ієрархія; кормова, рухова та гальмівна, статева і адаптивна поведінка [2]. Так, Н. М. Носков (1967 р.) наголошує, що велика рогата худоба характеризується дуже розвинутим стадним інстинктом, який формується у телят з перших днів життя. У 1981 р. К. С. Петров та інші встановили, що при груповому утриманні тварин простежується дві тенденції – А і W. Щодо тенденції А, особа прагне повернутися до стада, причому це прагнення більш сильне у тварин зі слабким типом нервової системи. Відносно тенденції W тварина намагається покинути стадо при дії стрес-фактора [2].

На думку Reinhard (1973 р.) та інших вчених, стадна ієрархія формується, як правило, шляхом боротьби між окремими тваринами і сприяє встановленню взаємовідносин домінантності та підлеглості між ними. Вирішальними факторами при цьому є морфологічні (жива маса, екстер'єрні параметри) та етологічні (тип нервової системи, агресивність, швидкість реакції та руху) [2].

І. Б. Андріянов зі співавторами (2009 р.) повідомляють, що при пасовищному утриманні ієрархічні відносини дещо послаблюються і низькорангові тварини мають можливість вибирати напрями випасання [2]. В той же час при груповому безприв'язному утриманні у загонах на тваринницьких фермах тварини з низьким рангом постійно перебувають під впливом домінуючих особин і внаслідок цього дещо обмежені у проявленні кормових та гальмівних реакцій [3].

В зв'язку з цим метою досліджень було визначити особливості формування кормової поведінки у теличок залежно від їхніх етологічних особливостей та корів-матерів.

Об'єкт дослідження – велика рогата худоба української м'ясної породи, що належить ДПДГ «Поливанівка» (Дніпропетровська обл.) у кількості 31 пара «корова-теля». Технологія утримання – безприв'язна при груповому утриманні на прифермських вигульно-годівельних майданчиках. *Предмет дослідження* – етологічні реакції тварин і вагові показники розвитку телиць.

Годівлю здійснювали традиційними кормами: зелена маса кукурудзи, люцерни, силос кукурудзяний, сіно люцернове, комбікорм згідно з нормами.

Живу масу корів і телят (при народженні та в 6 місяців) встановлювали шляхом індивідуального зважування тварин. Основні етологічні реакції корів та їхніх нащадків оцінювали з 7 години ранку до 19 – вечора шляхом проведення спостережень з використанням азбуки елементів поведінки тварин [4]. Математичну обробку фактичного матеріалу (середні показники ознак, коефіцієнти кореляції) розраховували за методикою К. Меркур'євої [5].

Встановлено, що більшість часу корови витрачали на кормові дії. Причому 54 % цього часу йшло на поїдання корму і 46 % – на жуйку. Так, функціональна активність (Т) на кормові дії становила $0,6086 \pm 0,01275$, в тому числі на поїдання корму – $0,3280 \pm 0,00781$ та жуйку – $0,2648 \pm 0,00745$. На комфортні дії або відпочинок тварини витрачали в середньому $281,8 \pm 9,18$ хв, або $T = 0,391 \pm 0,01275$ (табл.1–2).

Дослідження показали, що дорослі тварини, навіть за прив'язної технології утримання, в стані відпочинку та жуйки більшість часу стояли. Так, гальмівні дії в положенні стоячи тривали $219,2 \pm 9,70$, а лежачи лише $62,6 \pm 7,32$ хв, тобто 77,8 хв та 22,2 %. Витрати часу на жуйку в положенні стоячи становили $147,4 \pm 8,06$ хв, а лежачи – $43,2 \pm 7,08$ хв, що відповідно дорівнює 77,3 і 22,7 %.

Розподіл всіх елементів поведінки тварин на 3 основні групи – кормові, гальмівні та рухові – дає змогу порівнювати особин різного віку, генотипу, типу нервової діяльності і таким чином визначати статус худоби за тим чи іншим видом функціональної активності. При утриманні у групових станках телички молочного періоду майже весь час лежали (відпочинок та жуйка). З переліку додаткових кормів для привчання (силос кукурудзяний, дерть, сіно люцернове) кращим кормом для них було сіно.

Відмічено, що за умов утримання худоби на прив'язі в приміщенні, значний вплив на поведінку більшості тварин здійснює антропогенний фактор. Так, при виникненні зовнішніх подразників (поява людини в приміщенні, під'їзд трактора та роздача корму, відкриття крана водопроводу, шум води та скребкового транспортеру, рухи працівника при видаленні гною та ін.) у деяких тварин змінюються елементи поведінки.

За безприв'язного утримання більшість часу корови витрачали на кормові дії – $345,8 \pm 11,87$ хв, в тому числі на поїдання корму – $233,2 \pm 6,51$ хв, пиття води – $11,2 \pm 0,57$ хв, жуйку – $101,1 \pm 8,96$ хв. На відпочинок тварини витрачали $192,1 \pm 11,6$ хв, або 32 % від загального часу спостереження. У разі відпочинку стоячи корови на $148,9$ хв, або на 87 % витрачали більше часу порівняно з положенням лежачи. Період жуйки в положенні стоячи порівняно з положенням лежачи також тривав на $20,9$ хв, або на 34 % більше.

Тварини відносно мало витрачали часу на рухову активність. Так, на переміщення вони витрачали $62,1 \pm 2,18$ хв, що становить лише 10 % від загального часу спостереження. Рухова активність їх підвищувалась в ранкові та вечірні години (табл. 3).

Визначення індексу функціональної активності при безприв'язному утриманні корів показало, що впродовж світового дня на кормові дії в структурі їх поведінки припадає біля 58 % від загальної функціональної активності, в тому числі на поїдання корму – 39 %.

При безприв'язному утриманні корів-матерів у вигульових загонах їхні телички підсосного періоду більшість часу витрачали на рухові та гальмівні дії (в положенні лежачи). Після відлучення молодняк на кормові дії витрачав $419,1 \pm 10,24$ хв, рухові – $48,3 \pm 2,81$ хв, гальмівні – $132,7 \pm 6,42$ хв, в тому числі на поїдання кормів – $251,5 \pm 9,83$; жуйку – $159,3 \pm 5,34$ хв (табл. 4). Процес жуйки у положенні лежачи був тривалішим на 51 хв, або на 52 %, ніж в положенні стоячи.

Таким чином, телиці до річного віку за безприв'язної системи утримання у вигульових майданчиках в положенні лежачи (жуйка та відпочинок) проводять $188,7$ хв, або 31 % від тривалості дня. Це ще раз вказує на необхідність забезпечення молодняку комфортними умовами утримання. Після внесення підстилки до вигульових майданчиків телички розпочинали активно рухатися – мали місце ігрові дії з насипом соломи та між собою.

1. Витрати часу коровами української м'ясної породи на етологічні реакції за прив'язного утримання, хв

Показник	Гальмівні дії			Кормові дії								
	усього	відпочинок		усього	поїдання корму	в т. ч. соковиті	в т. ч. грубі	в т. ч. концентровані	вода	жуйка		
		стоячи	лежачи							усього	стоячи	лежачи
M	281,8	219,2	62,6	438,2	236,1	103,9	115,1	17,1	11,4	190,6	147,4	43,2
± m	9,18	9,70	7,32	9,18	5,62	4,49	1,79	0,45	0,99	5,37	8,06	7,08
Cv, %	18,1	24,6	65,1	11,7	13,2	24,1	8,6	14,7	48,1	15,7	30,4	91,2
n	31											

2. Індекс функціональної активності корів української м'ясної породи на етологічні реакції за прив'язного утримання хв

Показник	Гальмівні дії			Кормові дії								
	усього	відпочинок		усього	поїдання корму	в т.ч. соковиті	в т.ч. грубі	в т. ч. концентровані	вода	жуйка		
		стоячи	лежачи							усього	стоячи	лежачи
M	0,391	0,3044	0,0869	0,6086	0,3280	0,1443	0,1599	0,0237	0,0159	0,2648	0,2047	0,0600
± m	0,01275	0,01347	0,01017	0,01275	0,00781	0,00624	0,00248	0,00063	0,00137	0,00745	0,01120	0,00983
Cv, %	3,3	4,4	11,7	2,1	2,4	4,3	1,6	2,6	8,6	2,8	5,5	16,4
n	31											

3. Витрати часу коровами української м'ясної породи на етологічні реакції за безприв'язного утримання, хв

Показник	Рухові дії	Гальмівні дії			Кормові дії							
		переміщення	усього	відпочинок		усього	поїдання корму	в т. ч. соковиті + грубі	в т. ч. концентровані	вода	жуйка	
	стоячи			лежачи	усього						стоячи	лежачи
M	62,1	192,1	170,5	21,6	345,8	233,2	216,5	16,8	11,2	101,1	77,4	56,5
± m	2,18	11,60	10,90	6,99	11,87	6,51	6,58	0,44	0,57	8,96	8,82	9,60
Cv, %	19,6	33,6	35,6	54,6	19,1	15,5	16,9	14,5	28,0	49,3	63,4	61,2
n	31											

4. Витрати часу теличками української м'ясної породи на етологічні реакції після відлучення, хв

Показник	Рухові дії	Гальмівні дії			Кормові дії							
		переміщення	усього	відпочинок		усього	поїдання корму	в т. ч. соковиті + грубі	в т. ч. концентровані	вода	жуйка	
	стоячи			лежачи	усього						стоячи	лежачи
M	48,3	132,7	83,6	49,1	419,1	251,5	237,4	14,1	12,5	159,3	54,3	105,1
± m	2,81	6,42	9,57	8,25	10,24	9,83	21,18	1,12	0,78	5,34	8,95	10,7
Cv, %	20,5	15,8	33,3	48,7	5,5	9,1	35,2	17,5	20,1	16,6	46,5	27,3
n	31											

Жива маса корів становила $581 \pm 15,7$ кг, телят при народженні – $25,0 \pm 0,15$, а при відлученні – $188,0 \pm 4,47$ кг. Середньодобові прирости за підсосний період дорівнювали відпо-відно $0,905 \pm 0,0248$ г.

На підставі аналізу впливу поведінки теличок в умовах безприв'язного утримання у вигульних загонах на їхній розвиток було встановлено позитивну кореляцію між витратою часу на: кормові дії $\times$ прирости – $0,322$ поїдання кормів $\times$ прирости – $0,194$, жуйка $\times$ при-рости – $0,426$, жуйка лежачи $\times$ прирости – $0,526$. Слід відмітити криволінійний зв'язок між витратами часу на переміщення та приростами: $-0,396$.

За результатами досліджень доведено вплив корів-матерів на формування окремих елементів поведінки їхніх нащадків, що узгоджується з результатами інших авторів [6]. Так, коефіцієнт кореляції у парі «корова-теля» між витратами часу на окремі елементи поведінки становив: «гальмівні дії» – $+0,697$; «жуйка стоячи» – $+0,563$.

Отже, проведені дослідження свідчать про можливість використання показників функціональної активності окремих елементів поведінки корів як тесту для відбору теличок за технологічним призначенням.

Висновки. 1. Доведено вплив корів-матерів на формування окремих елементів поведінки їхніх нащадків. Так, коефіцієнт кореляції у парі корова-теля між витратами часу на гальмівні дії становить $+0,697$; на жуйку в положенні стоячи – $+0,563$.

2. Достатньо вагомі витрати часу телицями української м'ясної породи на елемент поведінки «відпочинок у положенні лежачи», які становили $188,7$ хв, або 31% від тривалості світлового періоду доби, та високий кореляційний зв'язок ($r = 0,526$) між тривалістю жуйки в положенні лежачи і середньодобовими приростами живої маси молодняку вказують на необхідність забезпечення тварин комфортними умовами в період відпочинку.

Бібліографічний список

1. www.uga-port.org.ua.
2. Козирь В. С. Етологічні особливості худоби при вирощуванні на м'ясо / Козирь В. С., Олійник С. О. – Дніпропетровськ, 2014. – 248 с.
3. Зубець М. В. Етологія молочної худоби: наукове та навчально-методичне видання / Зубець М. В., Токарєв М. Ф., Масенко О. М. – Х.: Вид-во О. В. Брові, 2010. – 264 с.
4. Методические рекомендации по изучению поведения сельскохозяйственных животных / Под ред. В. И. Великжанина. – Л., 1975. – Вып. 1. – 84 с.
5. Е. К. Меркурьева. Биометрия в селекции и генетике сельскохозяйственных животных / Меркурьева Е. К. – М.: Колос, 1970. – 422 с.
6. Тинберген Н. Поведение животных / Тинберген Н. – М.: Мир, 1985. – 193 с.